

Slovník
slovotvorných prostriedkov
v slovenčine
a aktuálne
slovotvorné výskumy
prešovskej slovakistiky

Martin Ološtiak – Martina Ivanová
Filozofická fakulta Prešovskej univerzity

*15. celoslovenské stretnutie jazykovedcov
20. – 21. 6. 2022 Bratislava*

Slovotvorné výskumy v Prešove

- dlhodobá tradícia (J. Furdík, M. Sokolová)
- kontinuálnosť
- previazanosť s morfeumatikou

Slovotvorné výskumy v Prešove

- Slovník koreňových morfém slovenčiny (2005, 2007, 2012)
- Slovotvorná adaptácia a kompozitnosť v slovenčine (2018)
- Onymická a deonymická nominácia (2018)
- Slovotvorba a morfematika slovenčiny (2018)
- Slovník slovenských eponým (2018)

Slovotvorné výskumy v Prešove

- Slovník koreňových morfém slovenčiny (2005, 2007, 2012)
- Slovotvorná adaptácia a kompozitnosť v slovenčine (2018)
- Onymická a deonymická nominácia (2018)
- Slovtvorba a morfematika slovenčiny (2018)
- Slovník slovenských eponým (2018)

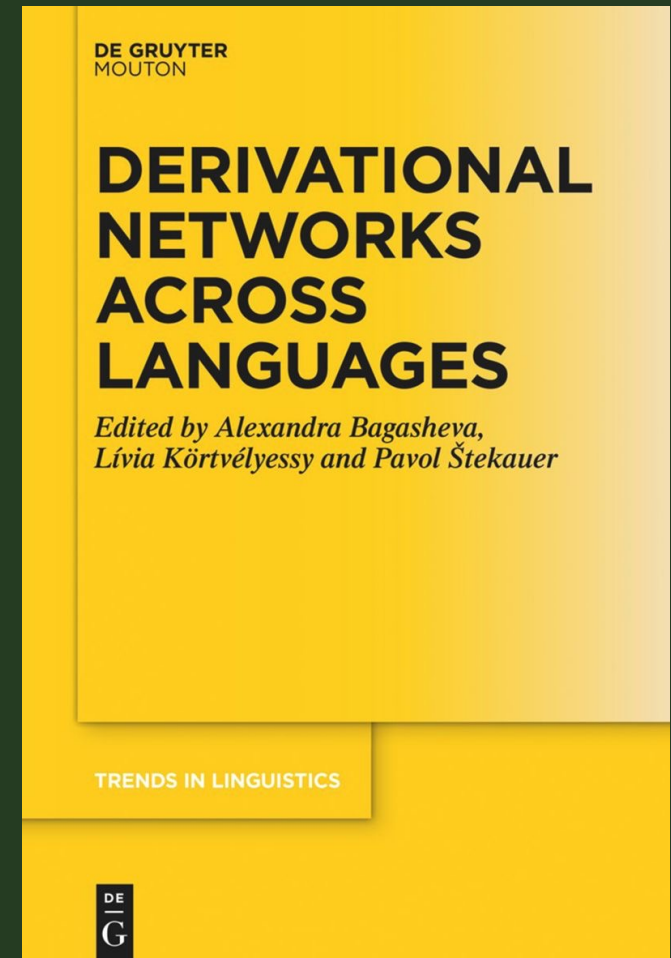
Webová stránka

- <https://ff.unipo.sk/slovník-morfematika-slovotvorba/index.html>

Derivational Networks Across Languages (2020)

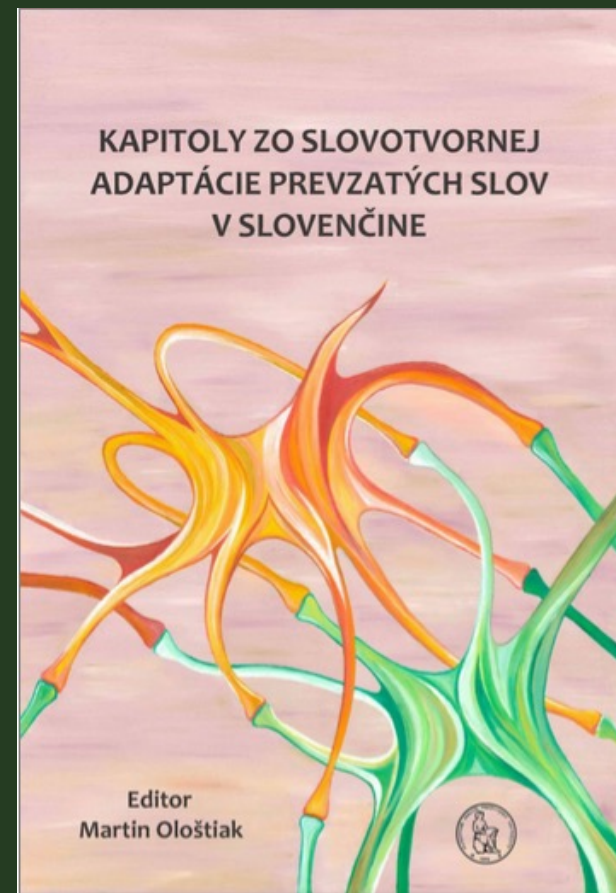
Eds. L. Körtvélyessy, A. Bagasheva & P. Štekauer

- výskum derivačných sietí v európskych jazykoch (úloha, kombinovateľnosť sémantických kategórií pri odvodzovaní, schopnosť blokať odvodzovanie, derivačná potencia lexém v rámci 3 slovných druhov (30 jednotiek), maximálna a priemerná dĺžka slovotvorných radov, zastúpenie typov derivátov, tzv. saturačná hodnota)
- 40 jazykov: individuálna charakteristika podľa jednotnej metodológie + vzájomné porovnanie, typologicky orientované závery

Kapitoly zo slovotvornej adaptácie prevzatých slov v slovenčine (2021) Ed. M. Ološtiak

- adaptačná funkcia slovotvorby
- internacionalizácia a slovotvorba
- galicizmy, anglicizmy
- Elektronická verzia, link:
<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak25>

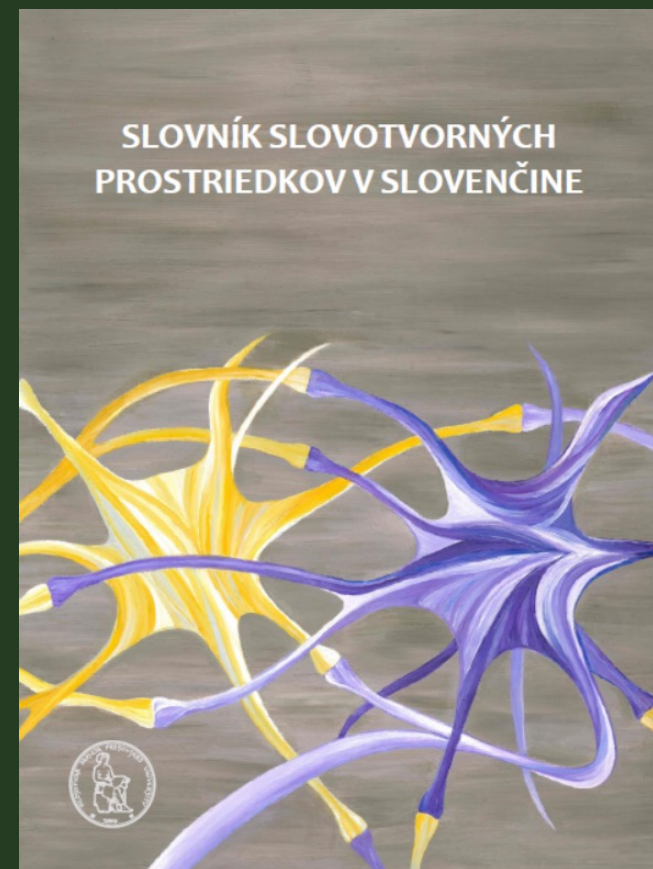

Slovník slovotvorných prostriedkov v slovenčine (2021)

M. Ološtiak, M. Ivanová, L. Palková,
K. Vužňáková

Elektronická verzia, link:
<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak24>

Pripravuje sa:
elektronická verzia s vyhľadáváním

Ciele SSP

- systematická charakteristika slovotvorných prostriedkov súčasnej slovenčiny – afixov, afixoidov, pomocných prostriedkov (interfixov) a sprievodných slovotvorných javov (alternácií a trunkácií)
- produktivita, kompatibilita s istými typmi SZ, onomaziologické charakteristiky

Inšpirácie

- *Slovník afixů užívaných v češtině* (Šimandl 2016)
- *Slovar slovoobrazovateľných affiksov sovremennogo ruskogo jazyka* (Lopatin – Uluchanov 2016)

Materiálové východiská

- SKMS (2012)
- rozšírenie databázy: z pôvodných cca 66 000 na 75 576 jednotiek
 - a) individuálne posesívne adjektíva, napr. *abonentov, animátorkin*, resp. druhové zvieracie adjektíva, napr. *aligátorí*
 - b) motivanty jednotiek: *afinovať*
 - c) frekventované jednotky (korpusové dáta): *aerobikový/erobikový, euroagenda*

Doplnenie heslára afixov

- mikrosystém chemického názvoslovia anorganických zlúčenín:
afixy *-ičný/-ečný* a *-ičelý*
- zo SKMS doložené afixy *-ný, -natý, -itý, -ový*: ako homonymné
k formálne identickým afixom

Rozdelenie slovníka

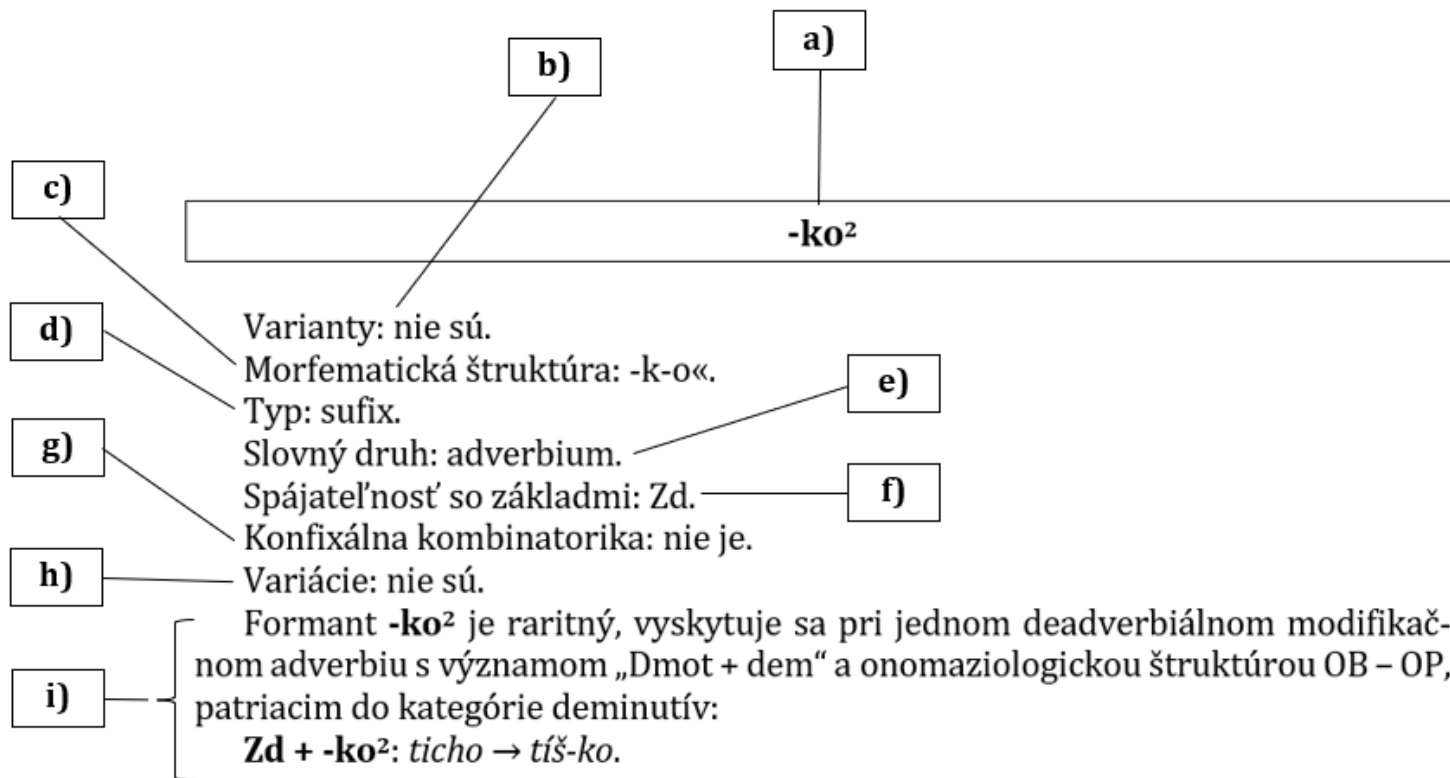
- 1. Teoreticko-metodologická časť** (nominácia a princíp SM, miesto slovotvorných prostriedkov v slovotvornom systéme, status a typológia afixov a afixoidov, ich vymedzenie voči ostatným zložkám SŠ, formantová identita a variantnosť, typy variantnosti, alternácie a trunkácie, interfixy, slovotvorný vzorec, gramatická, sémantická, onomaziologická charakteristika afixov)
- 2. Slovníková časť:** a) afixy a afixoidy (446 plných hesiel, 370 odkazových hesiel); b) interfixy (šesť hesiel); c) slovotvorné alternácie (152 hesiel); d) slovotvorné trunkácie (21 hesiel)

Stavba hesla: afixy a afixoidy

- vlastné a odkazové heslá (variantné podoby afixov)
- konfixálne podoby formantov: nie ako samostatné heslá

Heslo

- **záhlavie** (a-, -a, -Rm3, sa, si)
- **varianty**
- **morfematická štruktúra** (-ačky (-ač:k:y«), -iačky (-iač:k:y«))
- **-typ afixu, resp. afixoidu**: prefix, prefixoid, sufix, sufixoid, transflex, postfix, extrafix
- **slovný druh**: Subs, Verb...
- **spájateľnosť so základmi**: Zs, Za, Zv, Zp, Zn...
- **kombinatorika s inými formantmi** (po- + -ievať, pre-¹ + -ievať, vy- + -ievať, za- + -ievať)
- **variácie**: sufixov a transflexov (príslušnosť k typu flexie + paradigma tvarov s morfematickou segmentáciou)
- **formálna a sémanticko-onomaziologická charakteristika**: prehľad slovotvorných typov (slovný druh motivantu + typ OK)
- **polymotivačná konkurencia**: vzťahy polymotivácie

Stavba hesla: interfixy

- záhľadvie
- prehľad typov kompozít: pravé, sufixálne, transflexné kompozitá, semikompozitá
- slovotvorný vzorec a ilustratívne príklady (motivačné dvojice)

-a-

1) Sufixálne kompozitá

a) Substantíva

aa) Zp + -a- + Zv + -F: *reflektovať seba* → *seb-a-reflex-ia*, *obetovať seba* → *seb-a-obetova-nie*,

b) Adjektíva

ba) Zs + -a- + Zv + -F: *bát sa boha* → *boh-a-boj-ný*, *chcieť boj* → *boj-a-cht-ivý*

bb) Zn + Zn + -a- + Zs + -F: *pol druhá metra* → *pol-druh-a-metr-ový*

2) Transflexné kompozitá

a) Substantíva

aa) Zs + -a- + Zv + -F: *oko sa mihá* → *ok-a-mih-Rm3*

ab) Zp + -a- + Zv + -F: *(u)ctiť si seba* → *seb-a-úct-a*, *obraňovať seba* → *seb-a-obran-a*

3) Semikompozitá

a) Substantíva

aa) Zv + -a- + Zs^B: „nástroj“ (-fón) *vibruje* → *vibr-a-fón*

Stavba hesla: alternácie

- a) Záhlavie – alternanty podľa tradičnej notácie (s lomkou)
- b) Typ – typ alternácie (vokalická, konsonantická, vokalicko-konsonantická alternácia)
- c) Podtyp – podtyp v rámci alternačného typu
- d) Výskyt – prehľad výskytu danej alternácie pri tvorení jednotlivých slovných druhov

a/á

Typ: vokalická alternácia.

Podtyp: korelovaných vokálov – základný typ V/V'.

Výskyt:

a) Substantíva

aa) desubstantíva: *obraz* → *obrázok*, *smotana* → *smotánka*;

ab) deadjektíva: *belasý* → *belások*, *planý* → *plánka*;

ac) deverbatíva: *padat'* → *pád*, *nadýchnuť* → *nádych*;

b) Adjektíva

ba) deverbatíva: *nacvičiť* → *nácvičný*, *zapáliť* → *zápalný*, *námaha* → *namáhavý*;

bb) desubstantíva: *odvaha* → *odvážny*, *námaha* → *namáhavý*;

c) Verbá

ca) deverbatíva: *ranit'* → *doráňať*, *karhať* → *skárať*.

Stavba hesla: trunkácie

a) Záhlavie - typ trunkovaného segmentu (KM - koreňová morféma, /KM - časť koreňovej morfémy, DM - derivačná morféma, FM - formová morféma, i - infix (k materskej morféme sa pričleňuje dvojbodkou), A - afixoid)

b) Výskyt - prehľad výskytu danej trunkácie pri tvorení jednotlivých slovných druhov

DM:i

a) Substantíva

aa) desubstantíva: *karos-ér:i-a* → *karos-ár*, *dez-odor-ác:i-a* → *dezodor-ant*;

ab) deadjektíva: *pór-ov:it-ý* (betón) → *pór-o-betón*;

b) Adjektíva

ba) desubstantíva: *feder-ác:i-a* → *feder-álny*.

Problémové otázky

Formantová identita a variantnosť

- variant afixu alebo rôzne afixy? (napr. *-ík, -ník*)
 - 1) Formálna súvzťažnosť
 - 2) Polymotivačná konkurencia
 - 3) Onomaziologická súvzťažnosť (mutačná kategória pomenovaní substancie vo vzťahu k inej substancii, napr. *ban-ík, háj-ník*)
 - 4) Typologická, fonologická, slovnodruhovú, sémantickú homogénnosť
 - 5) Pôvod
 - 6) Interlexematická konkurencia
 - 7) Štylistický status

Afixy, afixoidy, bázoidy

Afixoidy

- nesamostatná časť slovotvorne motivovaného slova
- oslabený lexikálny význam
- posilnený semikategoriálny význam
- *bohvie-, sotva-, -desiat, -krát*

Bázoidy

- komponenty semikompozít
- majú lexikálny význam
- zväčša nefungujú ako samostatné lexikálne jednotky (dynamika)
- *afro-, balneo-, cyklo-, homo-*

Perspektívy

- budovanie webstránky
- Spôsoby tvorenia pomenovaní
- Slovo tvorné a morfematické štatistiky slovenčiny
- Slovník univerbátov
- Onomaziologické aspekty z porovnávacieho pohľadu

Ďakujeme za pozornost!